

MEHNATNI MUHOFAZA QILISH MUAMMOLARI

Urinova Latifaxon Tursunalievna

Oltiariq 2-son kasb-hunar maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mehnat muhofazasi-ish jarayonida insonning mehnat qobiliyatini va xavfsizligini ta'minlashga yo'naltirilgan qonunlar majmuasi, ijtimoiy-iqtisodiy, tashkiliy, texnik, gigienik va profilaktika tadbirlari va vositalaridir. Mehnat muhofazasining vazifasi zararli va xavfli ishlab chiqarish omillarining ishlovchilarga ta'sirini eng kam darajaga keltirishga imkon beradigan chora-tadbirlari ko'rishdan, ishchining shikastlanishini oldini olishdan, yuqori mehnat unumdorligiga erishishga yordam beradigan qulay sharoitlarni yaratishdan iborat.*

Kalit so'zlar: *mehnat muhofazasi; kasaba uyushmasining texnik nazorati; sanoatda ish olib borish va kon nazorati; sanitariya nazorati; energetika nazorati; mehnatni muhofaza qilishning jamoat nazorati; intizomiy, jinoiy va moddiy javobgarlik;*

Mehnatni muhofaza qilish bo'yicha maxsus davlat nazorati tashkilotlariga quyidagilar kiradi:

1.Kasaba uyushmasining texnik nazorati.

Uning asosiy vazifalari qatoriga baxtsiz hodisalarni tekshirish, hamda, hisobga olishni korxonalar ma'muriyati tomonidan to'g'ri olib borilayotganligini kuzatib borishi, o'lim bilan tugagan, hamda, og'ir va bir guruh kishilarning baxtsiz hodisaga uchrashi hollarini tekshirishga qatnashish va tekshirish materiallari bo'yicha baxtsiz hodisaga aybdor bo'lganlar haqidagi ma'lumotlarni, aybdorlarni jinoiy javobgarlikka tortish maqsadida tekshirish organlariga jo'natish ham kiradi.

2.O'zbekiston Respublikasining sanoatda xavfsiz ish olib borish va kon nazorati.

Bu nazoratning asosiy vazifasi kon ma'dan sanoati, neft qazib chiqarish, metallurgiya, geologiya-qidiruv nazoratidan tashqari, 70kPAdan ortiq bosimda ishlaydigan bug' qozonlari va idishlari, 1150S dan ortiq haroratdagi suv isitish qozonlari, bug' va issiq o'tkazish quvurlari, yuk ko'tarish kranlari, liftlar, eskalatorlar, osma yo'llar ishlarini nazorat qiladi.

3.Sanitariya nazorati.

Asosiy vazifasi tashqi muhitning (suv havzalari, tuproq, atmosfera) sanoatchiqindilari bilan ifloslanmasligini kuzatib boradi, shuningdek, sanoat korxonalarining sanitariya-gigiena holatini va kasb kasalliklarining kelib chiqmasligi chora-tadbirlarini ishlab chiqadi va amalga oshiradi.

4.Energetika nazorati.

Ularning asosiy vazifasi elektr va issiqlik qurilmalaridan to'g'ri foydalanishni kuzatish va ularning xavfsiz ishlatilishini ta'minlash borasidagi chora-tadbirlarning amalga oshirilishini kuzatib borishdan iborat.

5.Mehnatni muhofaza qilishning jamoat nazorati.

U mehnat qonunlari xavfsizlik texnikasi va sanoat saitariyasi norma, hamda qoidalarining bajarilishini kelib chiqishini va kasb kasalliklarining kamayishini ta'minlovchi chora-tadbirlarning qanday amalga oshirilayotganligini nazorat qiladi. Jumladan, ishlab chiqarish jihozlari va qurilmalarining sozlanganligini ishchilarning maxsus kiyim-bosh, oyoq kiyimi, shaxsiy muhofaza vositalari bilan ta'minlanganligini, maxsus ovqatlarning o'z vaqtida berilishi, sut va sovun bilan ta'minlash, ish kunining davom etish soatlari, dam olish kunlari va mehnat ta'tillarining o'z vaqtida berilishi, tanaffuslar, ayollar va o'smirlar mehnatidan to'g'ri foydalanish va boshqalar.

Ba'zi bir rahbar shaxslarning o'z ishiga sovuqqonlik va loqaydlik bilan qarashi natijasida mehnatni muhofaza qilish tartib-qoidalari buzilib, baxtsiz hodisa yuz bersa, bu baxtsiz hodisaning og'ir-yengilligi va oqibatini hisobga olib, quyidagi javobgarlik chora-tadbirlari belgilanadi:

1.Itizomiy javobgarlik.

Katta sanoat korxonasida mehnat intizomini saqlash xavfsiz ish olib borishning asosi hisoblanadi, chunki bu yerda mehnat qilayotgan ishchining vazifasi va bajaradigan ishi mutaxassisligi bo'yicha texnika xavfsizligi me'yorlari darajasida bo'lishi va uni buzgan shaxslarga nisbatan ma'muriy javobgarlik tartibida ogohlantirish, jamoat tartibidagi choralar va ma'lum miqdorda jarima to'lash belgilanadi. Bunday holatlarda jarima va ogohlantirish bo'ysunish tartibidagi rahbar xodimlar tomonidan emas balki mehnatni muhofaza qilishning davlat nazorat organlari yoki shahar va tuman kengashlari ijroiya qo'mitalari tomonidan tashkil qilingan komissiyalarning qarori bilan belgilanadi.

2.Jinoiy javobgarlik.

Mehnatni muhofaza qilish qoidalarining qo'pol buzilishi natijasida og'ir jarohatlanish sodir bo'lsa, yoki bir necha kishi og'ir jarohatlansa yoki baxtsiz hodisa o'lim bilan tugasa, bu holatda rahbar xodim jinoiy javobgarlikka tortiladi. Rahbar xodim vazifasidan chetlatiladi va ma'lum muddatga ozodlikdan mahrum qilinadi.

3.Moddiy javobgarlik.

Bu ishchi va xizmatchining aybi bilan korxonaga keltirilgan moddiy zararli qoplashdir. Mehnatni muhofaza qilishning qoida va me'yorlari ishchi va xizmatchi tomonidan buzilishi natijasida sanoat korxonasi moddiy zarar ko'rsa, ana shu zararining bir qismi yoki hammasi aybdor shaxs tomonidan to'lanishi moddiy javobgarlik chorasiga kiradi.

Moddiy javobgarlik asosan ikki xil tartibda: chegaralangan moddiy javobgarlik va to'liq moddiy javobgarlik tartibida belgilanishi mumkin. Chegaralangan moddiy javobgarlikda ishchi yoki xizmatchidan sanoat korxonasiga yetkazilgan zarar ma'muriyat tartibida buyruqqa asosan oyligidan undirib olinadi. Lekin, bunda, avvalo, aybdor shaxsning roziligi bo'lishi shart, ikkinchidan, undirib olinadigan miqdor umuman ishchining yoki xizmatchining o'rtacha oyligidan oshib ketmasligi va har oyda undiriladigan pul miqdori esa, ishchi yoki xizmatchining oladigan oyliginig uchdan biridan oshmasligi kerak. To'liq moddiy javobgarlik jinoyat sodir etgan taqdirda va

aybdor jinoiy ish qilgan bo'lsa, uni jinoiy javobgarlikka tortish bilan bir qatorda, sanoat korxonasi keltirilgan moddiy zararni ham to'liq qoplashga majbur qilinadi. Bunday javobgarlik qarorlarini tuman yoki shahar sud organlari (ma'muriyatning talablariga asosan) chiqaradi.

Har bir sanoat korxonasi mehnatni muhofaza qilish va mehnat xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan yo'riqnomalar ishchilarning xavfsizligini ta'minlovchining usullarini o'rgatish bilan ishchining mehnat xavfsizligini ta'minlash va saqlash chora-tadbirlarini ham o'z ichiga oladi. Yo'riqnomalarni, asosa, to'rt guruhga bo'lib o'rganish mumkin:

1. Kirish yo'riqnomasi.

Bu ishga yangi kirayotganlar uchun o'tkaziladi. Yo'riqnomaning asosiy maqsadi ishga kirayotgan kishiga mehnatni muhofaza qilish, xavfsizlik texnikasi va sanoat sanitariyasi to'g'risida ma'lumot berish, uni sanoat korxonasi maydonlari va tsexlaridagi tartib-qoidalardan xabardor qilishdir. Kirish yo'riqnomasi vaqtida ishga kirayotgan ishchi quyidagi holatlar bilan tanishtirilishi shart:

- O'zbekiston Respublikasida mehnatni muhofaza qilish qonuniyatlari asoslari;
- sanoat korxonasi maydonida va tsexlarida o'zini tutish qoidalari;
- sanoat korxonasidagi xavfsizlik texnikasining umumiy talablari, ish joyini tashkil qilish;
- ishchiga topshirilgan mashina va mexanizmlarni saranjom va ozoda saqlash qoidalari;
- maxsus ish sharoiti tashkil etilgan ayrim tsex va bo'limlar bilan tanishtirish;
- baxtsiz hodisalarning oldini olish qoidalarini tushuntirish, bunda asosiy e'tiborni har xil erituvchilar, kislotalar, yengil alanganuvchi suyuqliklar, siqilgan havo, elektr toki xavfi mavjud bo'lgan tsexlarga qaratish kerak.

2. Ish joyidagi yo'riqnoma.

Ishga yangi kirgan, bir ishdan ikkinchi ishga o'tkazilgan, bir mashinadan ikkinchi mashinaga, bir uchastkadan ikkinchi uchastkaga o'tkazilgan ishchi, garchi vaqtincha bo'lsa-da, ish joyidagi yo'riqnomadan o'tkazilishi shart. Ish joyidagi yo'riqnomada quyidagilar tushuntirilishi kerak:

- ishchining doimiy ishlash joyi, tsexdagi texnologik jarayon va xavfli uchastkalar, ishchining doimiy ishlashi uchun zarur bo'lgan mashinaning yoki stanokning tuzilishi, mashinaning xavfli joylari, vositalar, ularning vazifasi, hamda ulardan foydalanish qoidalari;
- ishga tayyorlanish qoidalari, stanokning sozlanganligini tekshirish, yurgizish-o'chirish asboblarinig ishlashi, stanokning yerga ulanganligi, yordamchi va asosiy qurollarning mavjudligi;
- shaxsiy muhofaza aslahalarining vazifalari va ulardan foydalanish qoidalari, ish ish kiyimlari, maxsus kiyimlar, oyoq kiyimlari va bosh kiyimlarga qo'yiladigan talablar;

-ish joyini tashkil qilish, bunda material va tayyor mahsulotlarni joylashtirish, ish joylarining iflos va keraksiz narsalar bilan to'lib ketishiga yo'l qo'ymaslik, yo'llar, o'tish joylari va ish joylarini to'sib qo'ymaslik;

-tarnsportvositalari, ko'tarish kranlari va mexanizmlarni ishlatish qoidalari va boshqa yordamchi vositalardan foydalanish tartiblari;

-baxtsiz hodisalar kelib chiqishi mumkin bo'lgan ish usullarini qo'llashni taqiqlash va kasb kasalliklariga olib kelishi mumkin bo'lgan sanoat zararli moddalari haqida tushuncha berish va ulardan saqlanish usullarini ko'rsatish.

3.Vahti-vaqti bilan o'tkaziladigan yo'riqnoma.

Bu yo'riqnomaning o'tkazish vaqtini fabrika, zavod kasaba uyushmasi qo'mitalari bilan kelishgan holda, sanoat korxonasi rahbari belgilaydi. Bu yo'riqnomaning mazmuni ish joyidagi yo'riqnoma mazmuni bilan bir xil.

4.Rejadan tashqari yo'riqnoma.

Bu yo'riqnoma texnologik jarayonning o'zgarishi, yangi mashina va stanoklar kiritilishi va yangi materiallardan foydalanish natijasida ish sharoitining o'zgarishi munosabati bilan ishchilarning mehnat xavfsizligini saqlash borasidagi bilimlar yetishmagan hollarda o'tkazilishi mumkin. Bundan tashqari, ba'zi bir ishchilar tomonidan xavfli ish usullaridan foydalanilsa, mehnat intizomi yoki xavfsizlik texnikasi qoidalari buzilsa yoki ishchi ishlayotgan joyidan biror-bir sabab bilan (masalan, kasallik, ta'til) uzilish ro'y bersa, shuningdek, ish joylarida kasb kasalliklari va baxtsiz hodisalar yuz bersa, shunday yo'riqnoma o'tkazilishi mumkin. O'xshash korxonada avariya sababli baxtsiz hodisa ro'y berganligi haqida xabar eshiltildan keyin ham rejadan tashqari yo'riqnoma o'tkaziladi.

Ta'kidlash joizki, sanoat korxonalarining hammasida barcha ishchi va xizmatchilar yo'riqnomadani o'tishlari shart.

Mehnat gigienasi-profilaktika tibbiyotining bo'limi bo'lib, inson organizmiga mehnat jarayoni va ishlab chiqarish muhiti omillarining ta'sirini o'rganadi.

Bundan maqsad ishlovchilarga kasbiy kasalliklar va boshqa noqulay sharoitlarning ta'siri ilmiy tomondan asoslanadi. Ishlab chiqarishdagi mehnat sharoitlari mehnat gigienasining o'rganish predmeti hisoblanadi. Mehnat sharoitlarining inson organizmiga ta'sirini sifatli va sonli baholash mehnat gigienasining asosiy vazifasi sanaladi. Mehnat gigienasining kundalik vazifalari xalq xo'jaligini rivojlantirish bilan belgilanadi va mehnat sharoitlarini sog'lomlashtirishga, hamda kasbiy kasalliklari bartaraf etib, har tomonlama yaxshilashga yo'naltirilgan. Mehnat gigienasi umumiy va xususiy bo'lishi mumkin.

Umumiy mehnat gigienasi organizmga ishlab chiqarish muhiti, mehnat jarayoni alohida omillarning ta'sir qilish qonuniyatini o'rganadi, hamda ularning noqulay ta'sir qilishining oldini olish uchun profilaktika usullari va choralarini ishlab chiqadi. Mehnat fiziologiyasi va sanoat toksikologiyasi umumiy mehnat gigienasining yirik bo'limlari hisoblanadi. Xususiy mehnat gigienasi sanoatning alohida tarmoqlarida (tog'kon, metallurgiya, mashinasozlik va boshqa) va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida

(dalachilik, chorvachilik va boshqa) mehnat sharoitlarining sog'liqqa va ish qobiliyatiga ta'sir qilishning kompleks o'rganadi.

Mehnat fiziologiyasi mehnat gigienasiing bo'lishi sifatida inson organizmiga ishlab chiqarish faoliyati ta'sirini va fiziologik tomondan asoslangan vositalarni ishlab chiqaruvchi mehnat jarayonlarini tashkil etish, toliqishning oldini olish va yuqori darajada ish qobiliyatini saqlab turishga yordam berish funktsional holatining o'zgarishini o'rganadi. Mehnat fiziologiyasining tadqiqot ob'yekti keng bo'lib, quyidagi masalalarni ham qamrab oladi:

-aqliy va jismoniy mehnatning fiziologik qonuniyatlarini o'rganish;

-zamonaviy ishlab chiqarish sharoitida, odamning ish qobiliyati dinamikasini aniqlovchi, fiziologik mexanizmlari tadqiqot qilish;

-mehnat faoliyati jarayonida, asabiy ruhiy va his-tuyg'uning kuchlanishi, shuningdek, mehnat og'irligining darajasini baholash;

-mehnatni ilmiy tashkil etishning fiziologik asoslarini ishlab chiqish, ishchi holatni, ish joylarini tashkil etish ish maromi, mehnat va dam olish tartibining eng qulayini ishlab chiqish.

Mehnat psixologiyasi-inson shaxsiyati va ruhiy faoliyatining o'ziga xos xususiyatini mehnat jarayonida o'rganuvchi fan tarmog'idir. Mehnat psixologiyasi quyidagi asosiy yo'nalishlar bo'yicha rivojlanadi:

-mehnat jarayonini tashkil etish, mehnati ratsionaliziyalash masalalari, uni me'yorlash, psixologik nuqtai nazardan toliqish va bir xil marom bilan kurashish, hamda, dam olishni tashkil etish;

-o'rganish muammosi va mehnat malakalarining vujudga kelishini birlashtiruvchi kasbiy tanlash va o'qitish psixologiyasi;

-inson mehnati psixologik xususiyatlarining boshqaruvchilik faoliyati va ishlab chiqarish jarayonida texnologik vositalar bilan o'zaro ta'sirini o'rganish.

Mehnat psixologiyasida quyidagi usullar keng tarqalgan:

1.So'rov usuli (anketalash, og'zaki suhbat, intervyu).

2.Ish jarayonining borishi va ishchining ishlash darajasi ishlab chiqarishga muvofiqligi mehnat natijalari borasida kuzatuv olib borish.

3.Odamning mehnat jarayonidagi holatini baholashga yo'naltirilgan tadqiqot usullari: a) laboratoriya tajribasi-laboratoriyada ishlab chiqarish faoliyatini modellashtirish; b) ishlab chiqarish tajribasi.

4.Ishlab chiqarish faoliyatida ahamiyatga ega bo'lgan (xotira, diqqat, fikrlash va boshqalar) psixologik jarayonlarning o'ziga xos xususiyatlarini tadqiq qilishning psixofiziologik testlar usuli.

5.Shaxsiylikning o'ziga xosligini baholash usuli.

Psixologik tadqiqotlarda mehnatga munosabatni aniqlash maqsadida ishchining o'ziga xos tashvishi, uning mehnat sharoitlariga bo'lgan munosabati borasida suhbat olib borish juda katta ahamiyatga ega. Anketa yordamida sirtdan suhbatlashish usuli keng qo'llaniladi. Laboratoriya tadqiqotlari ko'pincha o'rganilayotganining faoliyatning

modellashtirish tamoyili bo'yicha quriladi. Tabiiy yoki ishlab chiqarish tadqiqoti to'g'ridan-to'g'ri tsexda, i shvaqtida, dastgohda, ya'ni aniq ishlab chiqarish sharoitida olib borilishi mehnat psixologiyasining birmuncha takomillashgan usuli hisoblanadi. Psixologik test usuli ishlab chiqarishda band bo'lgan shaxsning o'ziga xos xotira, diqqat, fikrlash va boshqa xususiyatlarini o'rganishda foydalaniladi.

Mehnat xavfsizligiga quyidagi psixologik omillar ta'sir qiladi:

1. Diqqat-e'tibor-sub'yekt faoliyatining ayni paytda qaysidir ob'yektga qaratilganligi (buyum, voqyea, muhokamada va boshqalar).

2. O'ziga olish-sezgi a'zolarining retseptor yuzlariga fizikaviy qo'zg'atuvchilarni to'g'ridan-to'g'ri ta'sir etishda buyumlar, sharoit va voqyealar yaxlitligining aks etishi. Sezish jarayonlari bilan birga o'rab olgan dunyoda bevosita sezuvchanlik moslvshuvini ta'minlaydi, bu fikrlash, xotiralash, diqqat va his-tuyg'u tusiga bog'liqdir.

3. Sezish-ob'yektiv dunyoda predmetlar xususiyatlarining ifodalanishi.

4. Xotira-odam hayot faoliyatida avval o'tgan voqyealarni eslab qolish va undan qayta foydalanish qobiliyatidir. Eslab qolish, saqlash va aks ettirish xotira jarayonining tarkibiy elementlaridir. Xotirada materialni saqlanishining ikki asosiy turi farqlanadi-qisqa muddatli va uzoq muddatli xotira. Qisqa muddatli xotira-bu (bir necha soniya yoki daqiqa) endigina o'zlashtirilgan material yoki hodisani yetarli darajada aniq qayta tiklash jarayoni. Bundan so'ng, o'zlashtirishning aniqligi va to'liqligi, odatda keskin yomonlashadi. Uzoq muddatli xotira materiallarni uzoq vaqt ko'p marta takrorlanganligidan va saqlanganligidan vujudga keladi.

5. Ishga layoqat-ma'lum vaqt ichida belgilangan unumdorlik darajasida shaxsning potentsial imkoniyati bo'lib, maksimal, optimal va pasaygan darajalari farqlanadi. Ishga layoqatlilik odamning fizikaviy, aqliy, ruhiy xususiyatlari, malakasi va sog'lig'iga bog'liq holda ish faoliyati mobaynida o'rganib turadi. Ishchining ishga layoqatliligi quyidagi olti davr bilan ifodalanadi:

1-ko'nikish (ishga kirishmoqlik) 20-30 daqiqa. Odamning ishga layoqatliligi, uning iroda kuchini ishga solishga qarab ortib boradi;

2-ishga layoqatlilikning eng yaxshi natija beruvchi davri. Ish unumi ko'rsatkichi juda yuqori. Toliqish holatlari bo'lmaydi. 1-2 soat davom etadi.

3-ko'nikish, dam olish va ishga layoqatlilikning pasayish davri;

4-kompensatsiya davri. Ishga layoqatlilik yuqori barqarorlik darajasida, u toliqish kuchini yengib o'tishga yordamlashadi. Davom eti shvaqti 2-3 soat;

5-beqarorlik davri. Davom eti shvaqti-1-2 sota;

6-ishga layoqatlilikning pasayish davri.

Ish unumi asta-sekin pasayadi, toliqish alomatlari paydo bo'la boshlaydi. Davom eti shvaqti -1-2 soat.

6.Toliqish-mehnat faoliyati davomida ishga layoqatlilikning vaqtincha pasayishidir. Toliqish mehnat unumining, tezlikning pasayishi, ishda aniqlikning kamayishi, sezuvchanlikning pasayishi diqqat va xotiraning buzilishi kabi holatda o'z aksini topadi.

7-Hissiyotlar-hayotiy hodisa va kechinmalar mazmunining to'g'ridan-to'g'ri kechinma shaklida ruhiy aks etishidir. Mehnat jarayoni bilan bog'liq hissiyotlarni tavsiflashda, shuni ham ta'kidlash joizki, hissiyotlar insonning oddiy sezgisi, kechinmalari va ichki dunyosi bo'lmay, balki ish faoliyatida, demak, ish unumdorligiga ta'sir etuvchi holatdir.

Sanoat korxonalarida xavfsizlik texnikasi, sanoat sanitariyasi va yong'in xavfsizligi qoidalariga, me'yor va tavsiyanomalariga rioya qilmaslik ishchilarni jarohatlanishga, zaharlanishga va kasb kasalliklari olib kelishi mumkin.

Inson tanasining teri yoki ayrim qismlarga tashqi mexanik, kimyoviy, issiqlik va elektr ta'siri natijasida shikastlansa, bu jarohatlanish deb ataladi. Jarohatlanish tushunchasini baxtsiz hodisa deb ham yuritiladi.

Jarohatlanish uch turga bo'linadi:

1.Ishlab chiqarishda, ish joyida jarohatlanish. Bunga ishchi ma'muriyat tomonidan buyurilgan ishni bajarish chog'ida ish joyida, tsexda, zavod hududida, yuk ortish va yuk tushurish yoki ba'zi yuklarni bir joydan ikkinchi joyga ko'chirish vaqtida olgan jarohatlanishlar kiradi.

2.Ish bilan bog'liq, lekin ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lmagan jarohatlanish. Ishga borib-kelish vaqtida transport vositalarida, komandirovka vaqtida yoki korxonada ma'muriyatining topshirig'iga muvofiq, ishlab chiqarish hududidan tashqaridagi ba'zi bir ishlarni bajarganda olingan jarohatlanishdir.

3.Ishlab chiqarish va ish bilan bog'liq bo'lmagan jarohatlanish. Bunga mast bo'lish natijasida olingan jarohatlar, davlat mulkini o'g'irlash va boshqa shunga o'xshash holatlardagi jarohatlanishlar kiradi.

Sanoat korxonasi ishlab chiqarishda sodir bo'lgan har qanday baxtsiz hodisaga javobgar hisoblanadi. Ma'muriyat birinchi ikki turdagi baxtsiz hodisa, ya'ni jarohatlanish ishlab chiqarish bilan bog'langan taqdirda javobgar hisoblanadi va baxtsiz hodisaga uchragan kishining jarohatlanish natijasida yo'qotilgan kunlari uchun to'liq haq tomonidan xavfsiz ish sharoitini yaratish sohasida yo'l qo'yilgan xato orqasida bo'lmay, balki ishchining mehnatni muhofaza qilish qoida va me'yorlariga amal qilmasligi natijasida kelib chiqqan bo'lsa, unda ishchi ham ma'muriyat xodimi bilan birga javobgar hisoblanadi. Bunda moddiy to'lov miqdori ma'muriyat xodim iva ishchining aybdorlik darajasiga qarab belgilanadi.

Sanoat sanitariyasi me'yorlarining buzilishi natijasida ishlab chiqarish joylaridan ajralib chiqqan zaharli omillar ta'siridan ishchi kasbiy zaharlanish yoki kasb kasalligiga chalinishi mumkin. Kasbiy zaharlanish bir smena davomida yuz bersa, u o'tkir zaharlanish deyiladi, agar uzoq muddat davomida zaharli moddalar yig'ilishi natijasida yuz bersa, surunkali zaharlanish deyiladi. Surunkali zaharlanish kasb kasalliklariga olib keladi. Kasb kasalliklariga qoniqarsiz ish sharoitlarida ishlash natijasida kelib chiqadigan hamma kasalliklar kiradi. Masalan, havo bosimining ortiq yoki kam bo'lishi natijasida kesson yoki tog' kasalligi, sanoatda ajralib chiqadigan chang ta'siridan

pnevmokonioz kasalligi, yallig'lanish va zaharli moddalar ta'siridan dermatit va yara kasalliklari kelib chiqadi.

O'lim bilan tugugan, og'ir jarohatlanish va guruhning baxtsiz hodisaga uchrashi hollaridan tashqari hamma baxtsiz hodisalar tsex boshlig'i, xavfsizlik texnikasi muhandis va jamoat nazoratchisi tarkibida tuzilgan komissiya tomonidan tekshiriladi. Baxtsiz hodisa ish boshlanishdan oldin, ish davomida, i shvaqtidan keyin ish joyida, zavod hududidan chetda yuz bergan bo'lishidan qat'i nazar tekshirilishi lozim.

Baxtsiz hoisa o'lim bilan tugasa, guruh bo'lib baxtsiz hodisaga uchrasa va og'ir jarohatlangan hollarda, tekshirish maxsus belgilangan tartib bilan o'tkaziladi. Bunday maxsus hodisalar maxsus komissiyalar tomonidan tekshiriladi. Komissiya tarkibiga kasaba uyushmasi texnik nazoratchisi, yuqori xo'jalik tashkilotining xodimi, davlat nazorat organlari xodimlari va umumiy baxtsiz hodisani tekshirishda ishtirok etadigan xodimlar qatnashadi. Bunday hollarda tekshirish tezda o'tkazilishi kerak, ya'ni tekshirish materiallari yetti kun ichida tayyor bo'lishi shart.

Baxtsiz hodisalar sabablarini aniqlash uchun, asosan, ikki usuldan foydalaniladi:

1.Statistika usuli.

Bu usul baxtsiz hodisalarning umumiy statistik hisobga olingan sanoat jarohatlanishi materiallarini tahlil qilishga asoslanadi.

2.Monografik usul.

Bu usulning mohiyati shundaki, baxtsiz hodisa yuz bergan ayrim tsex, uchastka yoki ishlab chiqarish xonasi chuqur va har tomonlama o'rganiladi. Bu usulda korxonalarda ro'y bergan baxtsiz hodisalar, avariya va kasb kasalliklarining sabablari aniqlanadi. Shuningdek, qurilayotgan yoki loyihalananayotgan turdosh korxonalarda shunga o'xshash baxtsiz hodisalarning kelib chiqmasligini ta'minlashga harakat qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1.Karimova O., G'afforov Z. «Davlat va huquq asoslari». Toshkent: «O'qituvchi»-1995 yil, 439-442 betlar.

2.Yormatov G., Isamuhammedov Yo. «Mehnatni muhofaza qilish». Toshkent: «O'zbekiston»-2002 yil, 5-36 betlar.

3.O'zbekiston Respublikasining Mehnat Kodeksi. Toshkent: «Adolat»-1996 yil, 98-104 betlar.

4.Qudratov L., G'aniev T. «Mehnat muhofazasi». Toshkent: «O'zinkomtsentr»-2002 yil, 57-78 betlar.

5.G'oyipov. H.E. «Mehnat muhofazasi».Toshkent: «Mehnat»-2003 yil, 5-30 betlar.